

กระพังโหม

- ชื่อสมุนไพร** กระพังโหม (KA PANG HOM)
- ชื่อวิทยาศาสตร์** *Paederia linearis* Hook. f. **ชื่อวงศ์** Rubiaceae
- ชื่ออื่น** กระพังโหม ตูดหมู ตูดหมา พังโหม (ภาคกลาง), ตูดหมู ตูดหมา (ภาคกลาง, ตาก), ต้ายานตัวผู้ (นครราชสีมา), ย่านพาโหม (ภาคใต้), หญ้าตูดหมา (ภาคเหนือ), skunk vine
- ลักษณะทางพฤกษศาสตร์**

ไม้เลื้อยขนาดเล็ก อายุหลายปี ทอดเลื้อยไปได้ไกล 1-3 เมตร
ลำต้น สีเขียวอ่อนมีขนปกคลุม
ใบ เป็นใบเดี่ยวออกตรงข้ามเป็นคู่ รูปแถบ กว้าง 1-2 เซนติเมตร ยาว 2-5 เซนติเมตร ปลายใบแหลม โคนใบย่นเป็นติ่ง แผ่นใบสีเขียวอ่อน

ดอก ออกเป็นช่อตามซอกใบและปลายยอด ดอกย่อยจำนวนมาก สีขาว โคนดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉกสั้น ๆ และหยิกย่น ด้านในสีม่วงแดง เส้นผ่านศูนย์กลางดอก 2-5 มิลลิเมตร ออกดอกช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนพฤษภาคม

ผล มีผลรูปไข่ เส้นผ่านศูนย์กลาง 3 มิลลิเมตร สีเขียวอมเหลือง เมื่อแก่แห้งแล้วแตก
- ส่วนที่ใช้ทำยา**

ทั้งต้น ใบ ลำต้น รากและยอดอ่อน
- สรรพคุณของแต่ละส่วนที่ใช้ทำยา**

ทั้งต้น (ใบ ลำต้นและราก) ตำราแพทย์แผนไทยใช้กระพังโหมเข้ายาหลายตำรับ ใช้เป็นยาขับลมในลำไส้ แก้ไข้ แก้ท้องอืดเพื่อแก้ท้องเสีย และระบายความร้อน

ใบ ใช้ทำเป็นอาหารบำรุงกำลังสำหรับคนไข้หรือคนชรา

ยอดอ่อน ภูมิปัญญาไทยในภาคอีสาน ถ้ามีอาการท้องอืด ให้กินยอดอ่อนหรือใบอ่อนช่วยระบายลม

7. รายงานการวิจัยปัจจุบัน

กระพังโหมมีน้ำมันหอมระเหยซึ่งมีฤทธิ์ด้านการอักเสบ บรรเทาอาการท้องเดินและต้านออกซิเดชัน จากการศึกษาฤทธิ์รักษาอาการท้องเดินในหนูถีบจักรที่ถูกกระตุ้นให้ถ่ายด้วยน้ำมันละหุ่งและเกลือแมกนีเซียมซัลเฟต พบว่า สารสกัดเอทานอลจากกระพังโหมขนาด 500 มิลลิกรัม/กิโลกรัม มีฤทธิ์รักษาอาการท้องเดินและยับยั้งการบีบตัวของลำไส้หนูถีบจักร และสารสกัดเมทานอลจากใบกระพังโหมมีฤทธิ์ด้านการอักเสบในหนูขาวได้

8. สารสำคัญ

กระพังโหมประกอบด้วยสารซิโตสเตอรอล (sitosterol) สติกมาสเตอร์อล(stigmasterol) สารกลุ่มอิริโดไซด์ (iridoidglucosides) เช่น แอสเพอรูโลไซด์ (asperuloside), สแกนโดไซด์ (scandoside), แพดเดอโรไซด์ (paederoside) แอลคาลอยด์ (alkaloids), และน้ำมันระเหยง่าย (volatile oils) หลายชนิด เช่น โลนาลูออล (linalool) เทอพิเนอล (terpineol) เจอราโนอล (geraniol) และสารเมทิลเมอร์แคปแทน (methyl mercaptan) ซึ่งเป็นสารให้กลิ่นเฉพาะของพืชนี้

9. แหล่งกำเนิดและกระจายพันธุ์

มีเขตการกระจายพันธุ์ในเขตภูมิภาคที่มีอากาศร้อนชื้นในทวีปเอเชีย เช่น ประเทศอินเดีย และภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

10. พื้นที่เหมาะสมในการปลูกในประเทศไทย

- ลักษณะพื้นที่ พื้นที่ป่าละเมาะ ป่าโปร่ง หัวไร่ปลายนา สวนผลไม้ ริมรั้วทั่วไป
- ภาค ทั่วทุกภาคของประเทศไทย
- จังหวัด ทุกจังหวัดของประเทศไทย

11. การคัดเลือกพันธุ์ (พันธุ์ที่นิยมปลูกในประเทศไทย)

- พันธุ์ที่ใช้เป็นยา กระพังโหมพันธุ์ที่ใบไม่มีขน เถาจะมียาง ดอกสีชมพู
- พันธุ์ที่ใช้เป็นอาหาร กระพังโหมพันธุ์ที่ใส่ข้าวยา พันธุ์เดียวกับพันธุ์ทำยา

12. การขยายพันธุ์

กระพังโหมเป็นไม้ขึ้นง่ายโตเร็ว ชอบความชุ่มชื้น ขยายพันธุ์โดยการปักชำต้น ตัดต้นกระพังโหม ยาว 8 – 10 นิ้ว นำมาปักในถุงเพาะชำ โดยผสมดินกับขี้เถ้าแกลบ นำไปไว้ในเรือนเพาะชำ รดน้ำให้ชุ่มชื้นอยู่เสมอ ประมาณ 2 – 3 สัปดาห์ กระพังโหมเริ่มแตกใบอ่อน และออกรากเพื่อรอการปลูกต่อไป

13. การปลูก/สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการปลูก

- ฤดูกาลเพาะปลูก กระพังโหมจะต้องปลูกฤดูฝน ระหว่างเดือนพฤษภาคม – กรกฎาคม
- การเตรียมดิน การปลูกกระพังโหม ส่วนมากจะปลูกตามรั้ว หรือตามต้นไม้โดยการขุดหลุมกว้างประมาณ 30 เซนติเมตร ยาว 30 เซนติเมตร ลึก 30 เซนติเมตร ใส่ปุ๋ยคอก หรือปุ๋ยหมักรองก้นหลุม ควรปลูกห่างกันประมาณ 1 เมตร
- วิธีการปลูก เมื่อต้นกล้ากระพังโหมมีอายุ 3 เดือน จะเริ่มเป็นเถา ให้เอาลงหลุมที่เตรียมไว้ โดยมีไม้ปักให้กระพังโหมเลื้อย หรือจะปลูกรั้วรั้งก็ได้ ระยะเวลารดน้ำให้ชุ่มอยู่เสมอ ถ้าเป็นฤดูฝนก็ปล่อยให้ตามธรรมชาติได้

14. การปฏิบัติดูแลรักษา

- **การให้ปุ๋ย** กระทบังโหมใส่ปุ๋ยเมื่อรองกันหลุมไปแล้ว ถ้าจะให้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ใช้สูตร 46-0-0 ผสมน้ำรดบ้างเดือนละ 1 ครั้ง หรือจะใส่ปุ๋ยคอก หรือปุ๋ยหมักก็ได้ ทุก ๆ 3 เดือน พร้อมพรวนดินและกำจัดวัชพืช
- **การให้น้ำ** กระทบังโหมเป็นพืชชอบน้ำชุ่มชื้นอยู่เสมอ ถ้าฝนทิ้งช่วงควรให้น้ำอยู่เสมอ
- **การกำจัดวัชพืช** การกำจัดวัชพืชควรทำพร้อมกับการใส่ปุ๋ยและพรวนดิน
- **การป้องกันกำจัดโรคและแมลงศัตรู** กระทบังโหมไม่ค่อยมีโรคและแมลงเท่าไรนัก จึงไม่ควรใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดโรคและแมลงศัตรูพืช

15. การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังเก็บเกี่ยว

- **ฤดูกาลการเก็บเกี่ยว** เก็บเกี่ยวได้ตลอดปี เมื่อกระทบังโหมเมื่ออายุ 6 – 10 เดือน ก็เริ่มเก็บใบได้แล้ว
- **วิธีการเก็บเกี่ยว** เก็บเกี่ยวใบกระทบังโหม โดยการใช้มือเด็ดจากเถา ถ้างามมากตัดเถามาแล้วเด็ดแต่ใบที่สมบูรณ์เพื่อทำเครื่องยา หรือเป็นผักพื้นบ้าน
- **การแปรรูปหลังการเก็บเกี่ยว** เมื่อได้ใบกระทบังโหมมาแล้ว นำมาล้างน้ำให้สะอาด จึงนำไปตากแดดประมาณ 4 – 5 วัน จนแห้ง แล้วนำไปอบอีกครั้งจนแห้งสนิท
- **การบรรจุและการเก็บรักษา** เมื่อได้ใบกระทบังโหมแห้งมาแล้ว บรรจุถุงมัดปากให้แน่น นำส่งจำหน่ายต่อไป หรือถ้าจะเก็บก็ควรไว้ในห้องที่มีอุณหภูมิปกติ

16. การจำหน่าย

เถาและใบแห้งกระทบังโหม ราคา กิโลกรัมละ 50-100 บาท

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
กระทรวงสาธารณสุข